

nog aanpassen aan COVER

ANALYSE VAN MEDIATEKSTEN EN GEMEDIEERDE COMMUNICATIE-INHOUDEN

THEORETISCHE PERSPECTIEVEN EN
METHODOLOGISCHE BENADERINGEN

Leen d'Haenens, Joke Bauwens & Willem Joris (red.)

ASP

Omslagontwerp: Smets & Ruppol
Boekverzorging: Karien Sticker

© 2023 Uitgeverij VUBPRESS
VUBPRESS is een imprint van ASP nv
(Academic and Scientific Publishers nv)
Keizerslaan 34
B-1000 Brussel
Tel. 0032 (0)2 289 26 56
E-mail: info@aspeditions.be
www.aspeditions.be

ISBN 978 94 6117 524 3
NUR
Wettelijk depot D/2023/11.161/097

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, op elektronische of welke andere wijze ook zonder voorafgaande, schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

INLEIDING	5
Leen d'Haenens, Joke Bauwens & Willem Joris	
1 - SOCIALE SEMIOTIEK	23
Joke Bauwens & Rein Demunter	
2 - TEKSTUELE ANALYSE	49
Florian Vanlee	
3 - RETORISCHE EN ARGUMENTATIEANALYSE	71
Leen d'Haenens	
4 - NARRATIEVE ANALYSE	87
Ronald Geerts	
5 - FRAMEANALYSE	113
Baldwin Van Gorp	
6 - DISCOURSANALYSE	129
Jan Zienkowski & Benjamin De Cleen	
7 - CONVERSATIEANALYSE	151
Eva De Smedt	
8 - DISCURSIEVE PSYCHOLOGIE	169
Sarah Talboom & Jo Pierson	

9 – LEXICALE ANALYSE OP BASIS VAN CORPORA	187
Stefan Mertens	
10 – TEKSTEN ALS NETWERKEN: DE NETWERKANALYSE	209
Sercan Kiyak & Stefan Mertens	
REFERENTIES	230
OVER DE AUTEURS	247

Pre-print

HOOFDSTUK 6

DISCOURSANALYSE

Jan Zienkowski & Benjamin De Cleen¹

De term ‘discours’ wordt gebruikt om specifieke manieren van spreken, schrijven en communiceren te vatten. Discoursen kunnen toegeschreven worden aan individuen (bv. Vooruit-voorzitter Conner Rousseau of klimaatactiviste Greta Thunberg), groepen (bv. expats in Brussel of extreemrechtse jongeren), organisaties (bv. ngo’s, bedrijven, of overheidsinstanties) of media (bv. *De Standaard* of de VRT). Het kan gaan om discoursen over bepaalde onderwerpen (bv. het discours over COVID-19), discoursen passend binnen een bepaalde ideologie (bv. nationalistisch of socialistisch discours), maar ook om specifieke genres en manieren van communiceren (bv. romantische literatuur, infotainment, of administratief taalgebruik).

Onder meer linguïsten, sociologen, literatuurwetenschappers, politieke filosofen en communicatiewetenschappers hebben concepten en methodes ontwikkeld om inzicht te krijgen in de veelgelaagde discursieve dimensie van onze werkelijkheid. De laatste jaren heeft de term *discourse studies* aan populariteit gewonnen als paraplubegrip om dit transdisciplinaire onderzoeksdomein te benoemen (bv. Flowerdew & Richardson, 2020; Angermüller, Maingueneau, & Wodak, 2014).

Discoursanalyse is geen kant-en-klare methode, maar eerder een veelheid aan benaderingen waartussen onderzoekers noodgedwongen keuzes moeten maken. Elk perspectief komt met eigen theoretische opvattingen

---

1 Verschillende methodologische overwegingen behandeld in dit hoofdstuk bouwen verder op Zienkowski & Patriarche (2023). Hierbij drukken we dan ook onze expliciete dank uit voor de intellectuele bijdrage van Geoffroy Patriarche aan dit hoofdstuk.

over hoe taalgebruik en betekenisgeving werken, en hoe (de resultaten van) discursieve processen best onderzocht worden. De keuze voor een specifiek discours-concept heeft implicaties voor alle fasen van het onderzoek; van problematisering, over dataselectie, analyse, en rapportering, tot en met de mogelijkheden voor maatschappijkritiek (zie ook Zienkowski & Patriarche, 2023). Beginnende discoursonderzoekers voelen zich vaak overrompeld door de diversiteit aan mogelijke perspectieven. Dit is normaal en maakt deel uit van het onderzoeksproces. Ook ervaren onderzoekers moeten zich heroriënteren wanneer ze een nieuw onderzoeksproject starten. *Discourse studies* is niet zomaar een toolbox. Het is eerder een groothandel in gereedschap waarvan een grondplan noodzakelijk is om de weg te vinden. Dit hoofdstuk dient als gids voor diegenen die hun eerste stappen in dit transdisciplinaire onderzoeksveld willen zetten.

Wij focussen in dit hoofdstuk voornamelijk op vormen van *Critical Discourse Studies* die vertrekken vanuit een interesse in de verwevenheid van macht, ideologie en discours. In de eerste helft van het hoofdstuk schetsen we het veld van de *discourse studies*. Daarna doorlopen we de stappen van een concrete discoursanalyse, van vraagstelling tot presentatie van de onderzoeksresultaten.

1 EEN OVERZICHT VAN HET VELD

Het aantal definities van 'discours' is overweldigend. Hiervoor zijn minstens twee redenen. Ten eerste wordt de term 'discours' gehanteerd door verschillende disciplines: van linguïstiek over literatuuronderzoek tot communicatiewetenschappen, psychologie en politieke theorie. Die disciplines hebben erg verschillende tradities en doelstellingen en doen daarom zeer verschillende dingen met de notie 'discours'. Ten tweede wordt de term 'discours' op verschillende niveaus van abstractie gebruikt. Discours is een synoniem voor taalgebruik, maar ook een term die verwijst naar het taalgebruik van bepaalde groepen actoren (bv. een politieke partij) of individuen (bv. een bepaald politicus), taalgebruik geïnspireerd door een bepaalde ideologie (bv. nationalistisch discours), of taal geproduceerd binnen een bepaalde instelling (bv. parlementair discours). Bovendien worden verschillende betekenissen door elkaar gebruikt, vaak binnen eenzelfde discipline of zelfs door een en dezelfde auteur.

Laten we daarom wat structuur brengen in het transdisciplinaire veld van de *discourse studies*. We kunnen daarbij vertrekken vanuit de vaststelling dat discoursanalyse geïnteresseerd is in taalgebruik (*language-in-use*).

Discoursanalyse onderscheidt zich zo van taalkundige benaderingen die vooral geïnteresseerd zijn in de structuur van talen *an sich*. Discours-onderzoekers houden zich bezig met de studie van *'talk and text in context'* (Van Dijk, 1997, 3). Wat verstaan wordt onder *'talk and text'* en *'context'*, kan behoorlijk verschillen (Zienkowski, 2017, pp. 152–66). We kunnen het veld van de discoursstudies beter begrijpen door te kijken naar hoe micro, macro of meso *'talk and text'* en *'context'* worden ingevuld in verschillende benaderingen (Carpentier & De Cleen, 2007, 276)².

De meest microbenaderingen van *'talk and text'* beperken de definitie van discours tot *gesproken* taal. Dit ligt dicht bij de betekenis van *'speech'* of *'voordracht'* die discours heeft in het Frans. Veel discoursanalisten hanteren een wat bredere definitie en gebruiken de term *'discours'* als synoniem voor *'taalgebruik'* in het algemeen: teksten, conversaties en andere taalkundige structuren die het niveau van de individuele zin overstijgen (bv. Angermuller et al., 2014). In de conversatieanalyse (Sidnell & Stivers, 2013), de taalkundige pragmatiek (Cummings, 2005; Verschueren, 1999) en taalkundige antropologie (Blount, 2009) vinden we vaak dergelijke discoursopvattingen terug (Blommaert, 2011). Verder richting de macroaanpak vinden we benaderingen die expliciet de zogenaamde *'multimodaliteit'* van discours in acht nemen en aandacht hebben voor bijvoorbeeld fotografie, audiovisuele producties, of zelfs software en, zoals meer en meer het geval is, de inherent multimodale discoursen die het digitale tijdperk kenmerken (bv. het sociaal semiotische werk van Mayr & Mayr, 2012; Kress & van Leeuwen, 2001; Machin & van Leeuwen, 2016). Ook de oorspronkelijk meer taalkundige benaderingen van discoursanalyse hebben hun definitie van discours stilaan verbreed als antwoord op het toenemend maatschappelijk belang van multimodale en digitale vormen van communicatie (KhosraviNik, 2022). Helemaal aan de macrozijde vinden we benaderingen die discoursen opvatten als betekenisstructuren die tot uiting komen in alle soorten menselijke praktijken en maatschappelijke structuren. Dergelijke macrobenaderingen worden aangeduid met de term *discourstheorie*, eerder dan *discoursanalyse*. Het label *'discourse theory'* verwijst doorgaans naar poststructuralistische benaderingen die verder bouwen op het werk van auteurs als Michel Foucault, Ernesto Laclau of Chantal Mouffe (bv. Howarth, 2000).

---

2 Onderstaande bespreking van de structuur van het veld van de discoursstudies bouwt sterk verder op dit artikel. De auteurs wensen daarom expliciet de bijdrage van Nico Carpentier aan het argument in de sectie *'Een overzicht van het veld'* in dit hoofdstuk te erkennen.

De verschillende benaderingen van *discourse studies* onderscheiden zich ook in de manier waarop ze ‘context’ opvatten en in de manier waarop ze die context een rol laten spelen in de analyse. Microbenaderingen beperken ‘context’ vaak tot de *lokale* sociale setting waarbinnen discours geproduceerd wordt. Het gaat dan bijvoorbeeld over de gedetailleerde analyse van conversaties bij de dokter, waarbij de focus vooral ligt op wat er specifiek is aan een conversatie in een dokterspraktijk. In de communicatiewetenschappen vinden we zulke benaderingen bijvoorbeeld in analyses van hoe interviews in politieke talkshows verlopen. Hierbij gaat de interesse vooral naar het *genre* van het politieke interview en de interacties tussen interviewer en geïnterviewde. Meer macrocontextuele benaderingen nemen de bredere *maatschappelijke* context mee in hun analyse en besteden veel aandacht aan de rol van discours in het verspreiden van ideologie, het reproduceren en contesteren van politieke en economische machtsverhoudingen, en de constructie van groepsidentiteiten. Meer zelfs: ze zijn vaak vooral daarin geïnteresseerd, eerder dan in taalgebruik *an sich*. Zo’n ruimere opvatting van discours wordt soms aangeduid met een hoofdletter. De grote ideologische **D**iscoursen worden dan onderscheiden van **d**iscours in de zin van taalgebruik. In discoursanalytische benaderingen die meer macrogeoriënteerd zijn, maken onderzoekers vaak empirische analyses van discoursen (met een kleine ‘d’) vanuit een interesse in bredere Discoursen (met een grote ‘D’) (bv. Gee, 2015).

Microbenaderingen die in de eerste plaats geïnteresseerd zijn in taalgebruik (wie gebruikt taal op welke manier?) vinden hun oorsprong doorgaans in de taal- en letterkunde. De focus ligt daarbij vaak op de gedetailleerde analyse van taal en tekst, al leggen sommige sterk linguïstische benaderingen wel uitdrukkelijk het verband tussen taalgebruik, sociale stratificatie, ideologie en macht. Meer macrogeoriënteerde benaderingen (qua visies op ‘text’ en ‘context’) vinden we vaak in andere disciplines zoals geschiedenis, politieke theorie of communicatiewetenschappen. Hier is er vaak minder aandacht voor gedetailleerde analyse van taal en meer aandacht voor de maatschappelijke en ideologische functies van discursieve praktijken.

De meeste auteurs binnen de discoursanalyse combineren inzichten uit de meer linguïstische benaderingen met interesse in bredere sociale processen. Dit is bijvoorbeeld het geval voor *Critical Discourse Analysis* (CDA), een van de meest populaire benaderingen binnen de *discourse studies*. CDA is op zich eigenlijk ook een verzamelterm voor het werk van verschillende auteurs en scholen. De bekendste auteurs hier zijn Teun Van Dijk (wiens werk een meer cognitieve inslag heeft), Norman Fairclough (wiens benadering

'Systemic Functional Linguistics' combineert met sociologische en politieke theorieën) en Ruth Wodak (grondlegger van de zogenaamde Discourse-Historical Approach die meer aandacht heeft voor de historische continuïteit en verandering van discours) (bv. Wodak, 2013).

Zoals de notie 'kritische discoursanalyse' al aangeeft, zijn veel (en dan vooral meer macro-) benaderingen 'kritisch'. We spreken van *Critical Discourse Studies* (CDS) als verzamelnaam voor zulke benaderingen die vertrekken vanuit een interesse in de verwevenheid van discours en macht. CDS analyseren de politieke en ideologische implicaties van (al dan niet bewuste) communicatieve keuzes die mensen maken. De aandacht gaat daarbij vaak naar hoe discours bijdraagt aan de constructie van een *common sense*, en dus naar pogingen om de eigen overtuigingen dominant of *hegemonisch* te maken in de samenleving. Ook *contrahegemonische* discoursen die ingaan tegen die zogezegde *common sense* worden onderzocht (Breeze, 2011; Fairclough, Mulderrig, & Wodak, 2009). De notie '*critical*' verwijst dus naar de intentie van de beoefenaars om via hun werk een rol te spelen in het blootleggen van de rol die discours speelt in het bestendigen van die machtsverhoudingen (Billig, 2003; Herzog, 2016). Sommigen willen zo ook expliciet bijdragen tot sociale verandering richting meer gelijkheid. Dit heeft ook een impact op welke discoursen worden bestudeerd. Er bestaat bijvoorbeeld veel onderzoek naar de rol die nationalistische en racistische discoursen spelen in het reproduceren van ongelijke maatschappelijke verhoudingen (bv. Wodak, 2013).

In de rest van dit hoofdstuk zoomen we in op de vraag hoe een onderzoeker een kritisch discoursonderzoek kan opzetten dat gedetailleerde en systematische empirisch analyse van taalgebruik (in de brede zin) combineert met de theoretisch onderbouwde analyse van bredere historische, sociale en politieke processen.

2 AAN DE SLAG

Wie aan de slag wil gaan met discoursanalyse begint best met een reflectie over de situering van het eigen onderzoek in het onderzoeksveld van CDS. Wat zijn de doelen van het onderzoek? En welke benadering is het meest geschikt om die doelen te bereiken? De keuze voor een benadering heeft gevolgen voor elke stap van het onderzoeksproces: voor de precieze formulering van de onderzoeksvragen en de voorafgaande literatuurstudie, voor de aard van de analyse, en voor de manier waarop resultaten moeten worden gepresenteerd. In wat volgt doorlopen we het proces van een eerste ruw idee, over de ontwikkeling van het onderzoeksdesign en de eigenlijke analyse tot het uitschrijven van de resultaten. Vertrekkend vanuit een analyse die we deden naar de manier waarop vakbonden en stakingen ge-problematiseerd worden in de Vlaamse pers reflecteren we over de keuzes die discouersonderzoekers moeten maken (voor de volledige analyse, zie Zienkowski & De Cleen, 2020). Waar nuttig, reiken we alternatieve keuzemogelijkheden aan die tot een ander soort onderzoeksresultaten zouden kunnen leiden.

2.1 Onderzoeksdesign

2.1.1 *Van vertrekpunt naar onderzoeksvraag*

Een onderzoek kan allerlei vertrekpunten hebben: een vraag van beleids-makers, inspiratie opgedaan bij het doornemen van internationaal onderzoek, een persoonlijke ergernis of behoefte om iets beter te begrijpen, een onderzoeksthema aangeleverd door een promotor, etc. De aanzet voor ons onderzoek naar de discourses over vakbonden in de Vlaamse kranten was het buikgevoel dat de vakbonden het zwaar te verduren kregen in de pers ten tijde van de centrumrechtse regering onder leiding van Charles Michel (2014-2018). Die regering van N-VA, CD&V, Open VLD en MR voerde een politiek die tot intens sociaal protest leidde door allerlei middenveldorganisaties, waaronder vakbonden. Tegelijk werden de vakbonden in de periode tussen 2014 en 2016 fel bekritiseerd voor dat sociaal protest.

De kritiek op de vakbonden kwam van rechtse politici en werkgeversorganisaties, maar ook van meer progressieve stemmen in de pers en daarbuiten. De kritiek nam diverse vormen aan, gaande van kritiek op overlast veroorzaakt door stakingen tot Vlaams-nationalistische kritiek op de Franstalige vakbonden. Onze hoofddoelstelling was om de verschillende kritieken te identificeren en na te gaan hoe deze vormen van kritiek van elkaar verschilden en eventueel op elkaar ingrepen. Ondanks de verschillen tussen

kritieken leek er sprake te zijn van een zekere coherentie. We waren dus niet zozeer geïnteresseerd in het discours van één enkele actor, maar eerder in het geheel aan kritische discourses over de vakbonden. Ook een analyse van bepaalde actoren (bv. het discours van N-VA, van de werkgeversorganisaties, *De Tijd*, *De Standaard* of *De Morgen*) of een vergelijkende studie van een bepaald type actoren (bv. een vergelijking van linkse en rechtse politici, of van kranten) had perfect gekund.

Doorheen de veelheid aan kritieken leek er bovendien een discours te ontstaan dat de bredere legitimiteit van stakingen en vakbonden ondergroef en de traditionele rol van het Belgische middenveld ter discussie stelde. We wilden een *kritische* discoursanalyse maken vanuit de bezorgdheid dat legitieme vormen van democratisch protest ondermijnd werden door een ruime waaier aan invloedrijke stemmen. Onze analyse moest daarom ook de impliciete visies op politiek en democratie van dergelijke discourses blootleggen en problematiseren.

Een intuïtie is uiteraard slechts een vertrekpunt. Alvorens een onderzoek te beginnen, moeten we in kaart brengen wat al geweten is over het onderwerp. Op die bestaande kennis kunnen we dan bouwen tijdens ons eigen onderzoek: wat zijn de belangrijkste inzichten met betrekking tot de delegitimering van vakbonden en vakbondsprotest in het mediadiscours? Een literatuurstudie maakt het mogelijk om de onderzoeksvragen bij te schaven en in te schatten wat de precieze bijdrage van het eigen onderzoek kan zijn.

Internationaal is er veel geschreven over vakbonden, maar er bestaat niet zoveel literatuur over het discours van of tegen vakbonden. Naar het discours van en tegen vakbonden in België is erg weinig onderzoek gedaan. Dit is opmerkelijk gezien de belangrijke rol die de vakbonden vervullen in het Belgische politieke systeem. Onze literatuurstudie³ toonde aan dat vakbonden in Europa en België al decennia bekritiseerd worden vanuit neoliberale hoek. Hoewel vakbonden in België in vergelijking met pakweg het Verenigd Koninkrijk een groter deel van hun macht en leden hebben kunnen vrijwaren, stellen heel wat politici, werkgeversorganisaties, en journalisten hun legitimiteit ter discussie. Zo zijn er pogingen ondernomen om de impact van stakingen, en dus de macht van de vakbonden, in te perken. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de verplichte minimale dienstverlening van openbare

---

3 In dit hoofdstuk bieden we enkel een summiere omschrijving van onze literatuurstudie over vakbonden en vakbondsacties: zie het oorspronkelijke artikel (Zienkowski & De Cleen, 2020) voor de referenties.

diensten zoals de NMBS. Ook de rol die vakbonden spelen in de betaling van werkloosheidsuitkeringen wordt regelmatig ter discussie gesteld.

Geholpen door onze literatuurstudie verfijnden we onze onderzoeksvragen verder: Welke metaforen, argumenten en narratieve structuren dragen bij tot de problematisering van de vakbonden in de media? Welke delegitimatiestrategieën zijn er in het spel? Hoe zien vakbondkritische stemmen de rol van het middenveld? En op welke opvattingen over democratische politiek zijn hun kritieken gebaseerd?

2.1.2 *De keuze voor een discoursconcept: discours en articulatie*

Een eerste stap in het uitwerken van een methodologisch kader is de keuze voor een discoursanalytische benadering. Die keuze beïnvloedt immers niet alleen de empirische analyse maar ook de formulering van de onderzoeksvragen.

Onze discours theoretische analyse (Carpentier & De Cleen, 2007) vertrok van een discours theoretische conceptualisering van discours, daarbij steunend op het werk van Laclau en Mouffe en andere auteurs uit de zogenaamde Essex School (Howarth & Stavrakakis, 2000; Glynos & Howarth, 2007; Torfing, 1999). Vanuit dit macrotekstuele en macrocontextuele perspectief zijn discourses structuren van betekenis die betrokken zijn in een voortdurende strijd om bepaalde visies dominant ('hegemonisch') te maken en/of om dominante visies te contesteren. Laclau en Mouffe definieerden discours op deze (eerder abstracte) manier:

... we will call articulation any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of the articulatory practice. The structured totality resulting from the articulatory practice, we will call discourse. (Laclau & Mouffe, 1985, 105)

De term 'articulatie' verwijst naar hoe discourses 'betekenaars' (signifiers) aan elkaar rijgen in een structuur van betekenis. Zo'n structuur heet dan een 'discours'. De achterliggende (uit de structuralistische linguïstiek afkomstige) idee is dat betekenaars enkel betekenis kunnen krijgen in relatie tot elkaar. Zo betekent bijvoorbeeld 'vrouw' enkel iets in relatie tot andere betekenaars als 'man', 'meisje', 'moeder' en 'mens'. De betekenis van dergelijke betekenaars ligt niet vast, maar is afhankelijk van het bredere discours waarin ze gearticuleerd worden. De noties 'vrouw', 'man', 'moeder', 'meisje' en 'mens' worden op andere manieren met elkaar in verband gebracht in

conservatieve en feministische discoursen waarin dergelijke betekenaars met specifieke concepten gearticuleerd worden. Zo spelen ‘vrijheid’ en ‘gelijkheid’ een centrale rol in feministische discoursen, terwijl ‘traditie’ en ‘gezin’ centraler staan in conservatieve discoursen.

In de analyse van politiek discours verwijst articulatie met name naar de praktijk waarbij politieke actoren pogen om bij verschillende groepen mensen brede steun te vinden voor hun projecten en eisen. Ze proberen daarbij om verschillende groepen van mensen aan zich te binden door in te spelen op concrete belangen en eisen, maar ook bredere identiteiten en overtuigingen. Tegelijkertijd proberen ze die groepen los te weken van de projecten van hun tegenstanders (Howarth, Norval, & Stavrakakis, 2000; Zienkowski 2017). In een analyse van kritieken op vakbonden stelt zich dus de vraag: Vanuit welke politieke visies worden kritieken op de vakbonden geformuleerd? Hoe poogt men mensen aan te spreken vanuit die vakbondkritische visies? En hoe pogen die kritieken een wig te drijven tussen groepen mensen en de (eisen van) vakbonden? De notie ‘articulatie’ laat ons ook toe om te onderzoeken hoe verschillende soorten kritiek op elkaar inhaken. Het was onze bedoeling om enerzijds orde te scheppen in de diversiteit aan kritieken die we in de media vonden, en anderzijds na te gaan hoe die verschillende kritieken gearticuleerd werden in een breder discours dat vakbonden en hun rol in de Belgische democratie ter discussie stelt.

2.1.3 *De constructie van een corpus*

De volgende stap is de constructie van een corpus. Het corpus is het geheel aan teksten dat men analyseert om zinvolle uitspraken te doen over (een) bepaald(e) discours(en). Het is belangrijk een onderscheid te maken tussen het discours waarin een onderzoeker geïnteresseerd is en het corpus dat voorwerp is van empirische analyse. Een corpus kan nooit een discours in zijn geheel vatten. Selectie is onvermijdelijk. Bij de constructie van een corpus is het een kwestie van een balans vinden: genoeg teksten selecteren om diversiteit te garanderen en patronen te kunnen herkennen, maar er tegelijkertijd voor zorgen dat het corpus hanteerbaar blijft. Onderzoek voor een masterproef zal dus een kleiner corpus analyseren dan een proefschrift of een onderzoeksproject met meerdere onderzoekers.

Om een breed overzicht te krijgen van de meest relevante vakbondkritische discoursen waarmee burgers worden geconfronteerd, kozen wij ervoor om ons corpus te construeren op basis van wat we in de Vlaamse kranten konden vinden. Om een diversiteit aan kritieken te verzekeren, kozen we ervoor

te kijken naar de zakenkrant *De Tijd* en de kwaliteitskranten *De Standaard* (traditioneel als centrumrechts beschouwd) en *De Morgen* (historisch een socialistische krant en vandaag gezien als progressiever dan *De Standaard*). Omdat we een analyse wilden maken van expliciete kritieken op de vakbonden focusten we ons op opinieartikels en redactionele commentaren (en dus niet op berichtgeving, al draagt ook die zeker bij tot de (de)legitimering van vakbonden, en is ook dat een onderzoek waard).

Om op een efficiënte manier een rijk en interessant corpus te construeren, besloten we te werken met artikels gepubliceerd in twee periodes van nationale stakingen en betogingen tijdens de regering-Michel I: de periode van november tot december 2014 ('de hete herfst'), en de periode van mei tot juni 2016. We verzamelden die artikels via *GoPress* (ondertussen *Belga.press*) op basis van de volgende zoektermen: staking(en), werkonderbreking, stiptheidsactie(s). De zoekresultaten filterden we manueel om irrelevante teksten te verwijderen. Dit leverde ons 58 commentaren op geschreven door journalisten en 54 opinieartikels aangeleverd door externe bronnen. Vervolgens categoriseerden we de artikels per genre, krant en datum van publicatie via een onlinesoftwaretool ter ondersteuning van kwalitatieve analyse, genaamd *Dedoose*. Alternatieve CAQDAS (*Computer Assisted Qualitative Data Analysis Software*) tools zijn *Max QDA*, *Atlas.ti* en *NVivo*.

2.2 De analyse

Hoe beginnen we aan een discoursanalyse van een op het eerste gezicht onoverzichtelijke stapel artikels? Uiteindelijk is een discoursanalyse, net zoals een frameanalyse of een kwalitatieve inhoudsanalyse, niet zoveel meer dan een systematische en gestructureerde manier om teksten te lezen. Dat lezen (en herlezen) is gericht op het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Daarvoor lezen we uiteraard op een andere, meer analytische en meer intensieve, manier dan wanneer we een roman lezen ter ontspanning, of een krant om zich te informeren. De volgende vragen kunnen helpen om een corpus op discoursanalytische manier te lezen: (1) Waar moet ik op letten bij de analyse van de teksten?; (2) Hoe structureer ik het analyseproces?; en (3) Hoe verhoudt de empirische analyse zich tot de literatuurstudie?

2.2.1 *Waarop letten in een discoursanalyse?*

In teksten zoals krantenartikelen gebeurt heel wat. Een discoursanalyse kan onder meer focussen op discursieve functies (bv. positionering, argumentatie, framing) en vormen (bv. voornaamwoorden, (passieve en actieve)

werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, metaforen, beurtrollen in conversaties, intertekstuele referenties, of verhalende structuren) (bv. Verschueren 2011). Hoe diepgaander de linguïstische voorkennis, hoe meer terminologie ter beschikking is om wat gebeurt in teksten te benoemen. Maar de beginvraag is steeds: welke aspecten van de teksten zijn het meest relevant om de onderzoeksvragen te beantwoorden? In onze analyse focusten we vooral op de argumenten tegen vakbonden en hun acties: wat was er volgens critici mis met wat de vakbonden doen? We besteedden daarbij ook veel aandacht aan hoe die argumenten werden geformuleerd, en dan vooral aan de gebruikte termen en metaforen. Wanneer vakbonden bijvoorbeeld ‘dinosaurussen’ genoemd worden, stellen critici hen voor als anachronistisch. Wanneer vakbonden omschreven worden als ‘gijzelnemers’, ‘terroristen’ of ‘chanteurs’ wordt hun juridische en democratische legitimiteit ondergraven.

2.2.2 *Het analyseproces: coderen*

Soms bestaat er al veel onderzoek over het onderzoeksonderwerp en kan de onderzoeker meer gericht beginnen aan het analyseproces. In andere gevallen is er weinig voorkennis beschikbaar en is het proces grotendeels inductief: de onderzoeker vertrekt dan vanuit de lezing van individuele teksten, identificeert relevante dimensies in die teksten, en evolueert stilaan naar meer algemene uitspraken over een corpus aan teksten.

In quasi alle vormen van discoursanalyse is er minstens ruimte voor inductieve kennisproductie en voor het zich laten verrassen door het empirisch materiaal. In tegenstelling tot positivistisch onderzoek, is het niet de bedoeling om een vooraf vastgelegd theoretisch kader te ‘testen’. Dat betekent echter niet dat een onderzoeker zich niet moet laten inspireren door bestaand onderzoek, of het warm water opnieuw moet uitvinden. Een grondige literatuurstudie is cruciaal voor elk onderzoek. Zo waren wij voorafgaand aan onze codering al gesensibiliseerd voor bepaalde vormen van delegitimering die we in onze literatuurstudie hadden gezien. In de literatuur over berichtgeving over sociaal protest is er sprake van het *nuisance paradigm*, een fenomeen waarbij media vooral focussen op de overlast die acties veroorzaken voor burgers en bedrijven, waardoor de aandacht afgeleid wordt van de redenen voor het protest. Maar al bij al leverde onze literatuurstudie slechts beperkt inzicht op over kritieken op vakbonden (Zienkowski & De Cleen, 2020). We besloten dus te werken op grotendeels inductieve wijze.

Na een preliminaire verkenning van ons corpus, begonnen we aan het coderen. Codes zijn labels die worden geplakt op relevante tekstuele elementen (Saldaña, 2013). Het coderen of labelen van data is niet eigen aan CDS, maar een praktijk die in eerste instantie geassocieerd wordt met de inductieve methode van *grounded theory* (Charmaz, 2006) en met kwalitatieve vormen van inhoudsanalyse in het algemeen. Coderen maakt het mogelijk om relevante stukken tekst te identificeren, patronen te herkennen, en in een latere fase vergelijkingen te maken tussen actoren, teksten, genres, of tijdspannes.

Wij codeerden tekstfragmenten waarin kritiek op vakbonden geuit werd. Codes of labels kunnen toegekend worden aan fragmenten van verschillende grootte. De kern van een kritiek werd soms gevat in één enkele term of een enkele zin, terwijl op andere momenten een hele paragraaf, of zelfs een hele tekst een bepaalde code krijgt. Eenzelfde stuk tekst kan natuurlijk ook meerdere soorten kritiek bevatten en krijgt dan meerdere labels. Een aandachtspunt bij het coderen van teksten is herhaling. Het terugkeren van discursieve vormen en functies is een goede indicator bij de identificatie van betekenisvolle discursieve patronen.

Coderen is een manier om het lees- en analyseproces te structureren en stilaan dichterbij een antwoord op de onderzoeksvragen te komen. Het codeerproces begint met een fase van 'open' coderen van teksten. Dit komt neer op het lezen en herlezen van de tekstfragmenten op zoek naar potentieel betekenisvolle patronen op vlak van vorm (hoe ziet een tekst eruit?) en functie (wat *doet* een tekst?). Dit evolueert naar meer 'gestructureerde' codes om uiteindelijk te arriveren bij codes die toelaten de onderzoeksvraag te beantwoorden (bv. Saldaña, 2013).

Wij startten met een open codering van kritieken gericht aan vakbonden. We kozen ervoor om de onlinetool *Dedoose* te gebruiken voor ons codeerproces. We selecteerden en labelden om te beginnen vakbondkritische zinnen en paragrafen, alsook de stemmen en actoren geassocieerd met deze uitspraken. Vaak bevatten persartikels namelijk citaten of andere vormen van *reported speech* die niet noodzakelijk toebehoren aan de auteurs van de artikels. De labels voor de initiële (open) codes bevatten vaak elementen uit de gelabelde uitspraken. In een tweede cyclus groepeerden we de codes die verwezen naar soorten kritiek in clusters van gelijkaardige kritieken. Deze codering resulteerde uiteindelijk, na meerdere cycli van analyse en heranalyse, in de volgende zes categorieën: (1) vakbonden als conservatieve en onrealistische anachronismen; (2) psychologisering van vakbonden; (3) criminalisering van vakbonden; (4) vakbonden als vijanden van het

algemeen belang; (5) metadiscursieve kritieken op de manier waarop vakbonden communiceren; en (6) kritieken op vakbonden als polariserende en politiserende actoren. We onderscheiden deze soorten kritiek van elkaar omdat elke vorm van kritiek de legitimiteit van vakbonden en hun acties op een specifieke manier ter discussie stelt (zie ook Zienkowski, 2018). Bovendien speelt elke vorm van kritiek in op specifieke gevoelens en eisen die burgers kunnen aansporen om kritisch te zijn voor vakbonden.

2.3 Presentatie van de resultaten en kritiek

2.3.1 Resultaten presenteren

Eens de analyse afgerond is, is het tijd om de resultaten te presenteren. Daarbij is het van belang om helder weer te geven wat de voornaamste resultaten zijn. In ons geval was de identificatie van de zes soorten kritiek het belangrijkste resultaat. Met de tabel hieronder proberen we een overzicht te bieden van de verschillende soorten kritiek en de binaire tegenstellingen die daarbij in het leven worden geroepen.

KRITIEKEN GERICHT TEGEN VAKBONDEN EN DE BIJBEHORENDE BINAIRE OPPOSITIES	
1) VAKBONDEN ALS CONSERVATIEVE EN ONREALISTISCHE ANACHRONISMEN	
Onrealistische, conservatieve, ouderwetse, en anachronistische vakbonden blijven hangen in het verleden en accepteren geen broodnodige hervormingen	Voorstanders van socio-economische hervormingen als realistisch, modern, toekomstgeoriënteerd, hervormingen als noodzakelijk en onvermijdelijk
2) PSYCHOLOGISERING VAN VAKBONDEN	
Emotionele, onredelijke en kinderachtige vakbonden	Rationele en redelijke actoren
3) CRIMINALISERING VAN VAKBONDEN	
Vakbonden zijn gijzelnemers, afpersers, criminelen en/of terroristen.	Beleidsmakers, burgers en organisaties die naar <i>law & order</i> streven, de sociale orde en vrede verdedigen, en de belangen van 'slachtoffers' (burgers en bedrijven) verdedigen.
4) VAKBONDEN ALS VIJANDEN VAN HET ALGEMEEN BELANG	
Vakbonden blokkeren economische groei en jobcreatie	
Vakbonden zijn obstakels voor jobcreatie, economische groei, en welvaart. Hun acties zijn ingegeven door groeps-egoïsme.	Actoren die jobcreatie, economische, welvaart, het recht op werken, en dus het algemeen belang nastreven.

Gewone mensen als slachtoffers van hinder veroorzaakt door vakbonden	
Vakbonden zijn verantwoordelijk voor de hinder en irritatie die gewone burgers en dus de publieke opinie ondervinden.	Gewone burgers die het slachtoffer zijn van de hinder veroorzaakt door vakbonden en hun acties. Critici die het opnemen voor de 'gewone mens'.
Intergenerationeel conflict	
Vakbonden zijn een gevaar voor de werkzekerheid van de huidige en toekomstige generaties werknemers.	Zij die stellen dat intergenerationale solidariteit opofferingen vergt van de huidige generatie werknemers.
Etnolinguïstisch of communautair conflict	
Vlaamse vakbonden zijn links en Frans-talige vakbonden zijn extreemlinks. Vakbonden onder invloed van socialistische en marxistische partijen.	Een Vlaamse publieke opinie die rechts en vakbondkritisch is.
5) METADISCURSIEVE KRITIEKEN OP HOE VAKBONDEN COMMUNICEREN	
Vakbonden schreeuwen, gebruiken misleidende en ineffectieve vormen van communicatie, holle slogans, halve waarheden, leugens en demagogie.	Vakbondcritici met inspirerende, creatieve, waarheidsgetrouwe en/of rationale vormen van dialoog en communicatie.
6) KRITIEKEN OP VAKBONDEN ALS POLARISERENDE EN POLITISERENDE ACTOREN	
Conflictgeoriënteerde, polariserende, radicale, politieke en/of gepolitiseerde vakbonden.	Voorstanders van democratie als een consensusgeoriënteerd debat waarbij politiek in eerste instantie partijpolitiek dient te zijn.

TABEL 6.1: Zes types kritiek gericht tegen vakbonden en de bijhorende binaire opposities

Een dergelijk overzicht is echter niet voldoende. De onderzoeker moet ook aantonen dat de analyse klopt en dat ze gebaseerd is op systematisch onderzoek. Dat doen we in discoursanalytische literatuur meestal door representatieve of anderszins relevante stukken tekst in detail te bespreken. In ons artikel analyseerden we bijvoorbeeld onderstaand citaat om aan te tonen hoe een aantal van de kritieken werken en om te illustreren hoe verschillende vormen van kritiek met elkaar gearticuleerd worden in de context van één enkele tekst:

De Franstalige cipers zijn op de 24ste dag van hun staking in een universum beland waar rede geen vat meer op hen schijnt te hebben. Dit is geen sociaal conflict meer dat zich afspeelt volgens vertrouwde scenario's. Evenmin is dit een strategisch gestuurde politieke staking. Met de dag wordt duidelijker dat

dit een wanhoopsdaad is. De stakers zitten in een kramp. Ze willen terug naar 2014. Terug naar vroeger. Voor dat heilloze verlangen zetten ze alles op het spel. De gevangenen voor wie ze toch een minimale vorm van zorg horen te koesteren, laten ze bijna een maand lang op schandalige wijze in de steek. Dit is een dramatisch geval van stuiptrekkend syndicalisme. Het heeft geen ander project dan de dingen te behouden zoals ze waren. Niet dat het vroeger goed was, maar het was beter dan nu. Dat syndicalisme zien we wel vaker opduiken in overheidsdiensten. Maar bij de cipers grijpt het wild om zich heen. Vooral door de vakbonden laat het zich niet beteugelen. Knarsetandend moeten ook de bonden het geweld van de cipers veroordelen. (Verhoeven 19/05/2016 in De Standaard; onze onderlijning)

De bovenstaande paragraaf bevat een illustratie van de delegitimering waarbij vakbonden voorgesteld worden als conservatieve anachronismen: ‘ze willen terug naar 2014’, ‘naar vroeger’. Hun enige project is ‘de dingen te behouden’ zoals ze zijn. Ten tweede worden de stakende cipers gepyschologiseerd als onredelijke en emotionele actoren: ze zijn ‘in een universum beland waarin rede geen vat meer op hen schijnt te hebben’. Er is volgens de auteur dan ook geen sprake van een rationele strategie maar van ‘stuiptrekkend syndicalisme’, een kritiek die sterk verweven is met de kritiek op vakbonden als anachronisme. Ten derde zien we dat deze criticus de stakingen ook etnolinguïstisch of communautair kadert door in zijn kritiek op de onredelijkheid van vakbonden expliciet te refereren naar een francofone identiteit. Op het einde van de passage zien we ook hoe bonden worden gecriminaliseerd als gewelddadige actoren.

Een discoursanalyse moet meer bieden dan een *beschrijving* van het onderzochte discours. De meerwaarde van de analyse schuilt in het aanreiken van een diepgaand en wetenschappelijk onderbouwd perspectief op een tot nog toe onderbelichte dimensie van het onderzochte discours. De tekst (artikel, thesis, ...) die onderzoekers schrijven, is dus een weergave van een analyse en interpretatie *door de onderzoeker* van wat *andere* mensen hebben gezegd en geschreven. Dit moet (veel) verder gaan dan: ‘persoon X zegt in volgend citaat Y’. Tegelijkertijd is het belangrijk de onderzochte stemmen te laten weerklinken zonder ze te overstemmen en te domineren met het eigen discours van de onderzoeker. Het is evenmin de bedoeling de betekenis van de data te vervormen in functie van een persoonlijke mening. Het originele discours moet herkenbaar blijven zodat het onderscheid tussen de visie van de onderzoeker en de geciteerde stemmen duidelijk blijft. Zelfs wanneer de onderzoeker fundamentele kritiek levert op het onderzochte discours, dient het bekritiseerde discours waarheidsgetrouw weergegeven te worden.

2.4 Ideologie, macht en kritiek

Kritisch discoursonderzoek gaat verder dan de analyse van hoe een discours is opgebouwd. Het staat ook stil bij de rol die discourses spelen in de reproductie en contestatie van machtsverhoudingen en ideologieën. In onze analyse betekende dat: stilstaan bij de ideologische functie van discourses die vakbonden bekritisieren. Ons onderzoek leidde tot een kritiek op kritieken op vakbonden en op de onderliggende noties van politiek en democratie. Onze analyse toonde aan dat kritieken op vakbonden vaak zijn ingegeven door opvattingen over politiek en economie die de politieke rol van vakbonden ter discussie stelt en die kritiek op de markt en op de partijpolitiek als illegitiem beschouwt. Dit wordt duidelijk wanneer vakbonden worden bekritiseerd als ‘polariserende’ of ‘politieke’ actoren. Laten we even kijken naar het volgende citaat uit de beginselverklaring van een fictieve ideale vakbond, zoals gedroomd door Ruben Mooijman, journalist bij *De Standaard*, als reactie op acties door de vakbonden:

De bond gaat uit van een harmoniemodel. Hij ziet de werkgevers en de overheid niet als tegenstanders, maar als partijen waarvan de belangen deels parallel lopen met die van zijn leden. Hij gaat ervan uit dat ook zij streven naar een gezonde economie met goed draaiende bedrijven die daardoor in staat zijn arbeid en welvaart te scheppen. (Mooijman, DS, 28/05/2016)

Bovenstaand citaat manifesteert zeer expliciet een visie op politiek als een consensus-georiënteerde praktijk. Het is een visie die in naam van het algemeen belang belangenconflicten problematiseert als abnormaal en dysfunctioneel. Vakbonden worden in ons corpus vaak gediskwalificeerd als polariserende actoren die zich beter zouden toeleggen op het algemeen belang, als verantwoordelijke sociale partners, in plaats van op conflict uit te zijn. Dergelijke kritieken miskennen echter dat stakingen en andere vormen van verzet in realiteit een cruciaal onderdeel vormen van de onderhandelingskracht van de vakbonden, en als dusdanig een onderdeel van het democratisch proces.

Critici beschuldigen vakbonden er vaak van ‘politiek’ te zijn. Vakbonden zouden door hun protest tegen de regering hun bevoegdheden te buiten treden en op ondemocratische wijze de besluitvorming van democratisch verkozen politici verstoren. Vakbonden worden ervan beschuldigd partijpolitieke spelletjes te spelen eerder dan de belangen van hun leden – laat staan die van de ruimere maatschappij – te vertegenwoordigen. Zo noemde N-VA-voorzitter Bart De Wever de stakingen van 2014 ‘de meest politieke

stakingen ooit' (De Wever in Van de Velden, 2014). Hij stelde daarbij dat de stakingen het werk waren van de socialistische PS. Ook de ex-voorzitter van de liberale vakbond ACLVB stelde dat de Franstalige vakbonden zich bezondigen aan 'politiek'. Hij stelde dat stakers door extreem links werden 'uitgebuit voor politieke doeleinden' met het doel de regering te doen vallen. Vakbonden zondigen volgens politici als De Wever dan ook tegen het 'primaat van de politiek' – de idee dat verkozen politici uiteindelijk het laatste woord moeten hebben over beleid.

Dit soort kritiek steunt op een restrictieve visie op wat politiek is en wie aan politiek mag doen. Democratische legitimiteit wordt gereduceerd tot de resultaten van een verkiezingsuitslag. Het 'primaat van de politiek' wordt daarbij geïnterpreteerd als het primaat van de *partijpolitiek*. Het in de praktijk brengen van een dergelijk principe heeft niet enkel implicaties voor de vakbonden, maar op de machtsrelaties tussen overheid, middenveld en burgers meer algemeen.

De legitimiteit van vakbonden als politieke actoren wordt op nog meer manieren ondermijnd. Hun eisen worden bijvoorbeeld ondermijnd wanneer ze worden beschreven als conservatieve, emotionele en irrationele spelers die noodzakelijke economische hervormingen verhinderen. Teksten die de nadruk leggen op de hinder die vakbonden met hun acties veroorzaken, of artikels die stakers criminaliseren zonder te wijzen op hun politieke eisen ondermijnen ook de legitimiteit van die eisen. Dat kan ook gesteld worden over stemmen die beweren dat vakbonden enkel hun eigenbelang of de belangen van hun leden verdedigen, ten koste van het algemeen belang.

Dergelijke kritieken drijven vaak op de ideologische fantasie van een conflictvrije samenleving waarbij politiek in functie zou moeten staan van een vlot functionerend economisch systeem waarbij de markt vrij spel wordt gegeven. Dit betekent niet dat alle vormen van kritiek die we in ons corpus tegenkwamen expliciet geïnspireerd werden door een neoliberale agenda. Er was geen sprake van een dirigent die dit discours orchestreerde. Wat we zagen was een polyfonie aan vakbondkritische stemmen. Deze polyfonie creëerde echter een vruchtbare context voor de voorstanders van een neoliberale politieke economie. In die zin droeg ook de eerder oppervlakkige kritiek over hinder veroorzaakt door vakbondsacties bij tot de ondermijning van de maatschappelijke legitimiteit van vakbonden.

3 DISCUSSIE

Tot slot willen we nog even stilstaan bij de beperkingen van Critical Discourse Studies en bij een aantal mogelijke valkuilen en moeilijkheden waarmee onderzoekers vaak te maken krijgen. We doen dit op basis van vijf vragen die beginnende onderzoekers en studenten die zich op het terrein van CDS begeven zich vaak (en ook best) stellen.

a) *Is discoursanalyse niet gewoon hetzelfde als frameanalyse of kwalitatieve inhoudsanalyse?*

Zoals dit boek aantoont, bestaan er heel wat manieren om teksten (in brede zin) te analyseren. Elk van die methodes heeft specificiteiten, sterktes en zwaktes. Discoursanalyse is (meer nog dan bijvoorbeeld frameanalyse of kwalitatieve inhoudsanalyse) niet louter een *methode* maar een *benadering* van de realiteit gebaseerd op bepaalde visies op de rol van taal en betekenisgeving in de samenleving. Discoursanalyse is geen *methode* die we kunnen *toepassen* zonder mee te stappen in die bredere visie op de werkelijkheid. Het analytische proces van discoursanalyse heeft veel gemeen met (inductieve) frameanalyse en kwalitatieve inhoudsanalyse (en die benaderingen kunnen veel van elkaar leren en lenen), maar kan niet losgekoppeld worden van die bredere discursieve blik.

b) *Is kennis van het hele domein van CDS nodig om aan de analyse te kunnen beginnen?*

Critical discourse studies is een ruim veld aan benaderingen. Elk van die benaderingen heeft een eigen karakter en eigen sterktes, zwaktes en beperkingen. Het is onmogelijk dit hele veld te overschouwen, alle denkbare definities op te lijsten, of elke methode te beheersen. Het is echter wel mogelijk, en ook noodzakelijk, om weloverwogen keuzes te maken op basis van inleidende teksten en overzichten. Wie inzicht wil krijgen in de manier waarop vakbonden bekritiseerd worden, zal bijvoorbeeld meer inspiratie vinden in kritische perspectieven dan in bepaalde vormen van conversatieanalyse.

c) *Hoeveel linguïstische voorkennis is nodig?*

Discoursanalyse vergt, meer dan sommige andere methodes, een bepaald niveau van linguïstisch inzicht (of tenminste de bereidheid dat inzicht te verwerven). Hoeveel linguïstische kennis een onderzoeker nodig heeft, is afhankelijk van de gekozen benadering. Of omgekeerd: welke benaderingen de onderzoeker kan gebruiken is afhankelijk van de mate van voorkennis

(of hoeveel linguïstische kennis de onderzoeker bereid is te ontwikkelen). De mate van linguïstisch detail die nodig is, is afhankelijk van de onderzoeksvraag. Maar ook omgekeerd: de manier waarop de onderzoeksvraag is geformuleerd, hangt af van de linguïstische voorkennis waarover iemand beschikt.

d) *Is de analyse wel wetenschappelijk genoeg? Welke rol speelt de eigen mening in het onderzoek?*

Kritische vormen van discoursanalyse krijgen vaak de kritiek dat ze onvoldoende objectief zijn en te veel willen bewijzen wat de onderzoeker eigenlijk al voorafgaand aan het onderzoek in gedachten had. Het kan zeker niet de bedoeling zijn om data te gebruiken om een vooraf geformuleerde persoonlijke mening te illustreren of te onderbouwen. Een *confirmation bias* moet net als in elke andere vorm van onderzoek vermeden worden. Het is ook cruciaal dat een onderzoeker bereid is aanvankelijke intuïties te herzien of aan te passen op basis van het onderzoek. Maar het kan net zo min de bedoeling zijn om data louter te *beschrijven*. Het is juist de taak van de onderzoeker om nieuwe inzichten te creëren en de data op betekenisvolle manieren te lezen. Die lezing en interpretatie zijn afhankelijk van de onderzoeksvraag en voorkennis van de onderzoeker, en zullen nooit helemaal reproduceerbaar zijn. Dit betekent echter niet dat de lezer de onderzoeksresultaten zomaar moet geloven. Discoursanalytische interpretaties zijn gegrond in observeerbare discursieve patronen. Hierin verschillen ze van intuïties of meningen. Het veronderstelt ook dat de analyse lezers laat zien hoe de onderzoeker tot die conclusies is gekomen en dat het corpus en de theoretische kaders met elkaar in dialoog gaan.

e) *Welke voorbeelden gebruiken om de analyse te illustreren?*

Het hele corpus voorleggen aan de lezer is uiteraard geen optie. Ook hier moeten hoe dan ook keuzes gemaakt worden. Courante of typische discursieve patronen verdienen uiteraard aandacht. Wat absoluut vermeden dient te worden, is wat soms '*cherry picking*' wordt genoemd: het op zoek gaan naar illustraties voor het argument dat de onderzoeker graag wil maken, terwijl dat in het bredere corpus eigenlijk niet zo relevant is, of, erger nog, zelfs tegengesproken wordt door het bredere corpus. Atypische en zeldzame voorbeelden kunnen echter wel hun waarde hebben, bijvoorbeeld om gemarginaliseerde stemmen te laten weerklinken in de analyse of aan te tonen dat de dominante betekenis van een bepaalde term niet de enig mogelijke is.

Het is van cruciaal belang de lezer inzicht te geven in de bredere patronen in het corpus, om van daaruit eventueel in te zoomen op meer precieze aspecten van het corpus om ze te benadrukken. Het is dan ook belangrijk om zich af te vragen wat men precies wil illustreren en wat daar het meest geschikte voorbeeld voor is. De tijd en ruimte om een analyse te presenteren zijn beperkt. Vaak is het daarom noodzakelijk om enkel die voorbeelden te geven die de kern van het betoog ondersteunen, maar steeds met aandacht voor hoe dat zich verhoudt tot het bredere corpus.

Pre-print

LEESLIJST

- Angermuller, J., Maingueneau, D., & Wodak, R. (2014). *The discourse studies reader*. John Benjamins.
- Flowerdew, J., & Richardson, J. E. (2018). *The Routledge handbook of critical discourse studies*. Routledge.
- Howarth, D. (2000). *Discourse*. Open University Press.
- Jørgensen, M., & Phillips, L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. Sage.
- Verschueren, J. (2011). *Ideology in language use: Pragmatic guidelines for empirical research*. Cambridge University Press.
- Wodak, R. (Ed.) (2013). *Critical discourse analysis (4 volumes)*. Sage.

Pre-print